

УДК 378.091

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2023.87.19>

Л. М. Височан

доктор педагогічних наук, професор кафедри початкової освіти
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
<https://orcid.org/0000-0002-8978-5005>

О. П. Юденкова

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри методики професійної освіти
та соціально-гуманітарних дисциплін
Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» Національної академії правових наук України
<https://orcid.org/0000-0002-6914-5967>

Я. В. Капранов

доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та іноземних мов
Вінницького національного аграрного університету
<https://orcid.org/0000-0003-2915-038X>

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті авторами наведені результати теоретичного дослідження щодо визначення поняття «дослідницька компетентність» здобувачів освіти. Встановлено, що основними формами наукової роботи здобувачів вищої освіти є: виконання пошуково-дослідницької роботи під час написання курсових робіт і кваліфікаційних робіт бакалавра та магістра; участь у студентських олімпіадах, наукових семінарах, конференціях і конкурсах різного рівня (загальноінститутських, регіональних, всеукраїнських та міжнародних) тощо. Науково-дослідна робота студентів – це невід’ємна складова наукової діяльності БІНПО, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та Вінницького національного аграрного університету та забезпечує інтеграцію освіти і науки. Вона є першим етапом у підготовці наукових кадрів. Її основною метою є одержання і використання нових наукових знань для створення суспільно корисних наукових результатів, забезпечення якісної підготовки фахівців для відповідних галузей економіки, наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації; розв’язання комплексних задач у сфері наукового, технологічного розвитку; впровадження та використання в Україні і на світовому ринку наукових і науково-практичних результатів.

Авторами проаналізовані дослідження та виявлені ознаки здобувача освіти-дослідника, такі як: вміння спостерігати, аналізувати та пояснювати дані спостережень, відокремлювати суттєві факти від несуттєвих; вміння проводити експеримент (постановка, пояснення та презентація результатів); здатність здійснювати активний пошук на окремих його етапах та ін.

Авторами зазначені різноманітні методи та підходи, які сприятимуть формуванню дослідницької компетентності здобувачів освіти. Встановлено, що дослідницька компетентність є основою для розвитку інтелектуальних, комунікативних, проектних навичок, розвиває критичне мислення, творчі здібності студента.

Ключові слова: дослідницька компетентність, освітній процес, здобувач освіти, модернізація освіти, заклад вищої освіти.

Постановка проблеми. Освіта є важливим фактором, який сприяє формуванню людського капіталу, тобто набору знань, навичок та компетенцій, які є важливими для економічного розвитку та конкурентоспроможності країни. Окрім цього, освіта має важливу соціальну роль у формуванні громадянської свідомості, підвищенні рівня культури та інтелектуального розвитку суспільства. Уряди багатьох країн приділяють значну увагу розвитку освіти шляхом забезпечення фінансування освітніх установ, реформування освітніх систем та впровадження нових підходів до нав-

чання. Крім того, важливою складовою державної політики є забезпечення доступу до якісної освіти для всіх верств населення, незалежно від їхнього соціального стану та матеріального благополуччя. Тому найактуальнішим завданням розвитку сфери освіти є наближення змісту освіти до науки, поєднання науково-дослідницької, освітньої та викладацької діяльності у закладах освіти.

Аналіз досліджень. Дослідницька компетентність як об’єкт наукових досліджень та дискусій розглядали багато вчених з різних галузей знань. Серед них можна виділити наступних науковців:

С. Сисоєва, Л. Бачієва, І. Драч, І. Зязюн, Н. Бібік, В. Мигаль, С. Сисоєва, В. Кремінь, Г. Горелікова, В. Крутов, В. Сидоренко та ін.

Достатньо і зарубіжних науковців, які досліджували це питання. Науковці Й. Дьюї та Н. Хелберн досліджували розвиток дослідницької компетентності здобувачів освіти у процесі вивчення наукової дисципліни. Вони визначили основні компоненти дослідницької компетентності, такі як формулювання проблеми, планування дослідження, збір та аналіз даних, інтерпретація результатів та дискусія. Американський науковець Г. Хендрікс досліджував розвиток дослідницької компетентності здобувачів освіти у ЗВО. Він визначив роль науково-дослідницьких проектів у розвитку цієї компетентності та запропонував підходи до їх організації.

Метою статті є аналіз рівня дослідницької компетентності освіти в Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти ДЗВО «УМО» НАПН України (далі – БІНПО), Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника та Вінницькому національному аграрному університеті

Виклад основного матеріалу дослідження.

Процес глобалізації суттєво торкнувся освіти, відкривши нові можливості та виклики. Освітній простір зріс на міжнародному рівні, а здобувачі освіти та викладачі стали більш мобільними. Глобалізація відіграла роль у збільшенні міжнародних студентських обмінів та наукових досліджень. Однією з головних викликів глобалізації для освіти є потреба у забезпеченні якості та стандартизації освіти на міжнародному рівні. З цією метою було створено різні міжнародні організації, такі як ЮНЕСКО, Європейський союз та Інтернаціональна асоціація вищої освіти (IAU), які займаються питаннями розвитку та стандартизації освіти на міжнародному рівні. З іншого боку, глобалізація також призвела до появи нових викликів та можливостей у сфері освіти. Наприклад, збільшення міжнародних студентських обмінів та зростання мобільності сприяє розвитку культурної різноманітності та міжкультурного діалогу. Крім того, глобалізація дала поштовх до розвитку нових технологій та онлайн-освіти, що дає можливість здобувати освіту з будь-якої точки світу та розвиватися в рамках міжнародних спільнот. Дослідницька компетентність є основою для розвитку інтелектуальних, комунікативних, проектних навичок, розвиває критичне мислення, творчі здібності студента.

Основою освітнього процесу є викладачі, здобувачі та освітні програми. Успіх процесу залежить від якості та гармонії цих трьох елементів. Володіння цифровими навичками можливе лише за умови, що викладачі надають великого значення науці, маючи компетентність у проведенні наукових досліджень, та можуть демонстру-

вати наукові знання як у професійному житті, так і в поведінці. Так, наприклад, відповідно до «Положення про науково-дослідну роботу здобувачів освіти освітнього ступеня «магістр» у БІНПО основними напрямками науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти залежно від змісту і характеру проведення є: науково-дослідна робота, яка передбачена навчальними планами і програмами та є обов'язковою; науково-дослідна робота, що доповнює освітній процес (поза межами безпосередньої освітньої програми); дослідження здобувачів вищої освіти, які проводяться в позааудиторний час разом з науково-педагогічними працівниками інституту.

Прийняття Закону «Про освіту» (2014) дозволило окреслити основні ідеї та принципи побудови освіти в майбутньому. Цим законом передбачається академічна свобода, яка полягає у самостійності і незалежності учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки і творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення і використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень (Бачієва, 2017). Законом визначено шляхи формування компетентностей: «освітній процес – це система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей». В Законі «Про освіту» зазначено, що «викладацька діяльність – це діяльність, яка спрямована на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та/або фізичних якостей здобувачів освіти (лекція, семінар, тренінг, курси, майстер-клас, вебінар тощо), та яка проводиться педагогічним (науково-педагогічним) працівником (Єрмоленко, 2021).

Звернімось до поняття «дослідницька компетентність» для здобувачів освіти.

Дослідниця С. Сисоєва зазначає (Сисоєва, 2019), що дослідницька компетентність це інтегрована особистісно-професійна якість фахівця, яка відображає мотивацію до наукового пошуку, рівень володіння методологією педагогічного дослідження, особистісно-значущими якостями дослідника, зокрема такими, як інноваційне мислення, здатність до творчої та інноваційної діяльності. Узагальнюючи різні підходи до визначення сутності дослідницької компетентності, зазначимо, що однозначного тлумачення цього поняття не існує. З одного боку, дослідницьку компетентність слід розглядати як складову професійної компетентності, з іншого – як невід'ємний компонент загальної та професійної освіти.

Дослідницька компетентність здобувачів освіти – це здатність до проведення наукових

досліджень, їх розуміння методології досліджень, знання процесу наукової роботи та здатність використовувати наукові методи та підходи для вирішення проблем відповідно до свого професійного напрямку. Так, наприклад, науково-дослідницька робота студентів – це невід’ємна складова наукової діяльності БІНПО, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та Вінницького національного аграрного університету, що забезпечує інтеграцію освіти і науки та є першим етапом у підготовці наукових кадрів. Її основною метою є одержання і використання нових наукових знань для створення суспільно корисних наукових результатів, забезпечення якісної підготовки фахівців для відповідних галузей економіки, наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації; розв’язання комплексних задач у сфері наукового, технологічного розвитку; впровадження та використання в Україні і на світовому ринку наукових і науково-практичних результатів.

Для розвитку дослідницької компетентності здобувачів освіти важливо забезпечити відповідні умови для навчання та роботи з науковою літературою, методами та техніками досліджень. Крім того, важливо залучати здобувачів освіти до наукової діяльності, надавати можливості для участі в наукових конференціях, симпозиумах та інших наукових заходах, сприяти створенню дослідницьких груп та проектів.

Розвиток дослідницької компетентності здобувачів освіти дозволяє їм краще розуміти свій професійний напрямок, розвивати свої здібності та навички, що сприяє їх успішній кар’єрі в майбутньому. Крім того, дослідницька діяльність здобувачів освіти може сприяти розвитку науки та підвищенню рівня освіти в цілому.

На думку авторів, здобувач освіти - дослідник – це здобувач освіти, який володіє необхідними знаннями та навичками для проведення наукових досліджень, відповідально підходить до своєї освіти та постійно розвивається як професіонал.

Проаналізувавши дослідження (Любчак, 2020; Бондаренко, 2013; Кононенко, 2021) можна виділити наступні ознаки здобувача-дослідника:

- Цілеспрямованість: здобувач освіти дослідник має чітко сформовані цілі та завдання для свого дослідження і зосереджений на їх досягненні.

- Аналітичні здібності: здобувач освіти – дослідник може аналізувати, систематизувати та обробляти дані з використанням наукових методів та інструментів.

- Критичне мислення: здобувач освіти – дослідник може критично оцінювати інформацію та дослідження, які він зустрічає, та розуміти потенційні обмеження та переваги різних підходів.

- Навички співпраці: здобувач освіти – дослідник може ефективно працювати в команді, взаємодіяти з іншими здобувачами освіти та викладачами, дотримуючись наукових стандартів та етичних принципів.

- Вміння працювати з документацією: здобувач освіти дослідник має вміння збирати, систематизувати та аналізувати наукову документацію, включаючи статті, книги та інші джерела.

- Самостійність: здобувач освіти дослідник може самостійно планувати та виконувати дослідження, використовуючи свої знання та досвід.

- Навички презентації: здобувач освіти дослідник може ефективно презентувати свої дослідження та результати перед іншими здобувачами освіти.

Формування дослідницької компетентності здобувачів освіти може здійснюватися через різноманітні методи та підходи. Нижче наведемо деякі з них:

- Проектна діяльність: здобувачі освіти можуть працювати в групах, щоб розробити та реалізувати проект з використанням наукових методів. Це може допомогти їм розвинути навички збору та аналізу даних, комунікації та презентації результатів.

- Наукові семінари та конференції: заклади освіти можуть проводити наукові семінари та конференції, щоб допомогти здобувачам освіти ознайомитися зі світовими трендами та відомими науковими дослідженнями. Здобувачі освіти також можуть брати участь у таких заходах, щоб презентувати свої власні дослідження. Так, основними формами наукової роботи здобувачів вищої освіти в БІНПО, Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника та Вінницькому національному аграрному університеті є: виконання пошуково-дослідницької роботи під час написання курсових робіт і кваліфікаційних робіт магістра; участь у студентських олімпіадах, наукових семінарах, конференціях і конкурсах різного рівня (загальноінститутських, регіональних, всеукраїнських та міжнародних) тощо.

- Наукові лабораторії: заклади освіти можуть створювати спеціальні наукові лабораторії, де здобувачі освіти можуть займатися дослідженнями під керівництвом викладачів та науковців. Це може допомогти їм здобути практичні навички з дослідницької діяльності.

- Програми стажування: здобувачі освіти можуть брати участь у програмах стажування в наукових центрах та установах, де вони можуть отримати практичний досвід та дізнатися про технології та методи наукової діяльності.

- Курси наукового методу: заклади освіти можуть проводити спеціальні курси з наукового методу, де здобувачі освіти можуть дізнатися про різні методи дослідницької діяльності та практику-

вати їх в різних галузях. Так, наприклад здобувачі освіти БІНПО залучаються також до дослідження над науковою темою БІНПО: «Трендотчінг ринку праці в системі підготовки і підвищення кваліфікації фахівців в умовах повоєнного відновлення України» (науковий керівник дослідження – Сидоренко Вікторія Вікторівна, директорка Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти, докторка педагогічних наук, професорка).

Варто зазначити, що склад Студентської наукової колегії вищенаведених закладів освіти координує інноваційну, науково-дослідну роботу всіх студентів, які навчаються за різними освітньо-професійними програмами та спрямовують їх дії на організацію проведення наукових досліджень, що виконуються як у навчальний час, так і в позанавчальний.

Висновки. Дане дослідження чітко показує нам, що дослідницька компетентність здобувачів в закладах вищої освіти є дуже важливою, адже дає змогу професійно зростати, працювати над своїми навичками та компетенціями. Науково-дослідна робота передбачена навчальними планами і програмами та є обов'язковою, а дослідження здобувачів вищої освіти, які проводяться в позааудиторний час разом з науково-педагогічними працівниками дадуть змогу розвиватись здобувачам та набувати необхідних вмінь.

Список використаної літератури:

1. DeWitt P. 4 Reasons Educators Use Research and 4 Reasons They Don't, Finding Common Ground, Education Week. 2019
2. Бачієва Л.О. Дослідницька компетентність викладача в умовах упровадження інноваційних технологій навчання. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2017. № 56–57.
3. Бондаренко Л. І. Розвиток дослідницької компетентності майбутніх викладачів вищих навчальних закладів : метод. рек. для виклад. вищих навч. закл., аспірантів, магістрантів. Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». 2013. 56 с.
4. Ермоленко А.Б., Набок М.В., Шевчук С.С. Розвиток науково-методичної компетентності педагогічних працівників ЗП(ПТ)О у системі післядипломної освіти: науково-методичний посібник. БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України. 2021. 101 с.
5. Закон України «Про вищу освіту» URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 08.04.2023)
6. Любчак Н. Особливості формування дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти – майбутніх учителів української мови та літератури у процесі проєктної діяльності: дані емпіричного дослідження. *Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка»*. 2020. Том 2, № 32, с. 171–176
7. Кононенко С.О., Кононенко Л.В., Манойленко Н.В. Методика формування інформаційно – дослідницьких компетентностей у здобувачів вищої освіти засобами цифрових технологій. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2021. (198), 125–128. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-198-125-128>
8. Сисоєва С. О. Розвиток дослідницької компетентності викладачів вищої школи: навчальний посібник. К.: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС». 2016. 156 с.

Vysochan L., Yudenkova O., Kapranov Ya. Formation of research competence of students of higher education institutions

The article presents the results of a theoretical study on the definition of the concept of «research competence» of students. It has been established that the main forms of research work of higher education applicants are: performing research work while writing term papers and qualification works of bachelor's and master's degree; participation in student competitions, scientific seminars, conferences and competitions of various levels (general institute, regional, national and international), etc. Student research is an integral part of the scientific activities of BINPE, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University and Vinnytsia National Agrarian University and ensures the integration of education and science. It is the first stage in the training of scientific personnel. Its main purpose is to obtain and use new scientific knowledge to create socially useful scientific results, ensure high-quality training of specialists for relevant sectors of the economy, scientific and scientific-pedagogical personnel of higher qualification; solving complex problems in the field of scientific and technological development; implementation and use of scientific and scientific-practical results in Ukraine and on the world market.

The authors have analyzed the research and identified the characteristics of a researcher, such as: the ability to observe, analyze and explain observation data, separate essential facts from insignificant ones; the ability to conduct an experiment (setting up, explaining and presenting results); the ability to conduct an active search at its individual stages, etc.

The authors outline various methods and approaches that will contribute to the formation of research competence of students. It has been established that research competence is the basis for the development of intellectual, communicative, project skills, develops critical thinking, and creative abilities of students.

Key words: research competence, educational process, student, modernization of education, higher education institution.